

Huset med de 152 tapeterna

TAPETDOKUMENTATION

I BELLMANSHUSET

Det var ett spännande uppdrag att dokumentera de tryckta papperstapeterna i Bellmanshuset och den tillhörande låga längan. Vi fann 152 olika mönster och dessutom åtskilliga bårder! Alla åtkomliga väggar i varje rum med tapeter har undersökts, vilket gör antalet dokumenterade tapetprover många fler. Tidsmässigt sträcker de sig från 1700-talets mitt till 1980-talet. Tyngdpunkten ligger på 1800-talets senare del vilket är helt naturligt eftersom det var då tapeterna blev billiga – de byttes ofta och nådde alla samhällslager.

Dateringarna har gjorts med utgångspunkt från papperskvalitet, tryckteknik och mönster och från den kännedom jag har från litteraturen och från andra samlingar, inte minst från Nordiska museet. Någon forskning i husets reparationshistoria eller innevärnarnas in- och utflyttning som kan ha orsakat tapetbyten har inte varit möjlig. Det betyder att de dateringar jag gjort aldrig kan vara exakta, tapeterna kan vara uppsatta senare än den angivna dateringen. Tapetfabrikerna var särskilt under 1800-talets slut och 1900-talets början snabba att ta upp modenyheter men behöll samtidigt sina gamla mönster, ibland i flera decennier. Och konsumenterna köpte nog inte alltid det nyaste; en konservativ smak eller

Egentligen var det en besvikelse – bara en enda tapet från 1700-talet i det gamla huset vid Långa gatan, det som brukar kallas Bellmanshuset. Och på den tapeten var mönstret bara en skugga. Men skörden från 1800-talet och tidigt 1900-tal var desto rikare.

dålig kassa kan ha gjort att man valde något gammalmodigt.

Under 1800-talets senare del köpte tapetfabrikerna vanligen sina mönster från Tyskland, men tryckningen gjordes i Sverige på svenskt papper. Det är känt att folk brukade köpa sina tapeter från närbelägna tapetfabriker, och eftersom flera stora sådana fabriker låg i Stockholm, vågar man anta att det i huvudsak rör sig om stockholmstillverkningar. Någon fabrikationsstämpel som ibland finns i tapetvädernas kant har tyvärr inte påträffats.

Tjugo tapetlager i ett rum

Från omkring 1830–40 och fram till nutid finns en utmärkt följd av tapeter där alla de vanligen förekommande

mönstertyperna finns, men också flera sällsynta mönster, som dock varit möjliga att datera på grund av sin tidstypiska karaktär.

Den bästa lagerföljden fanns i bottenvåningen i rummet längst åt norr. Inte mindre än tjugo lager mönstrade tapeter har påträffats i detta rum (mellanliggande makulatur oräknad). Där kunde man avläsa tapethistoria från omkring 1840 och fram till den beige-melerade tapet som finns med i Stadsmuseets fotodokumentation 1990. Dessutom satt en velourtapet, kanske från omkring 1975–80, under västra fönstret.

Ett urval

Den äldsta tapeten satt i den låga längan söder om huvudbyggnaden, den var av lumpapper med i det närmaste utplånat handmålat bladmönster. Kanske kan den papperskonservator som nu fått hand om provet locka fram något av dess forna motiv. Utan byggnadsnickarnas intresse och uppmärksamhet hade vi nog inte hittat denna bit med dess två stämplor. Den ena är Stockholms hallstämpel, visserligen med årtalet utplånat men i övrigt lik en känd stämpel från 1756. Den kan med säkerhet dateras till tiden efter 1700-talets mitt. Den andra stämpeln har jag

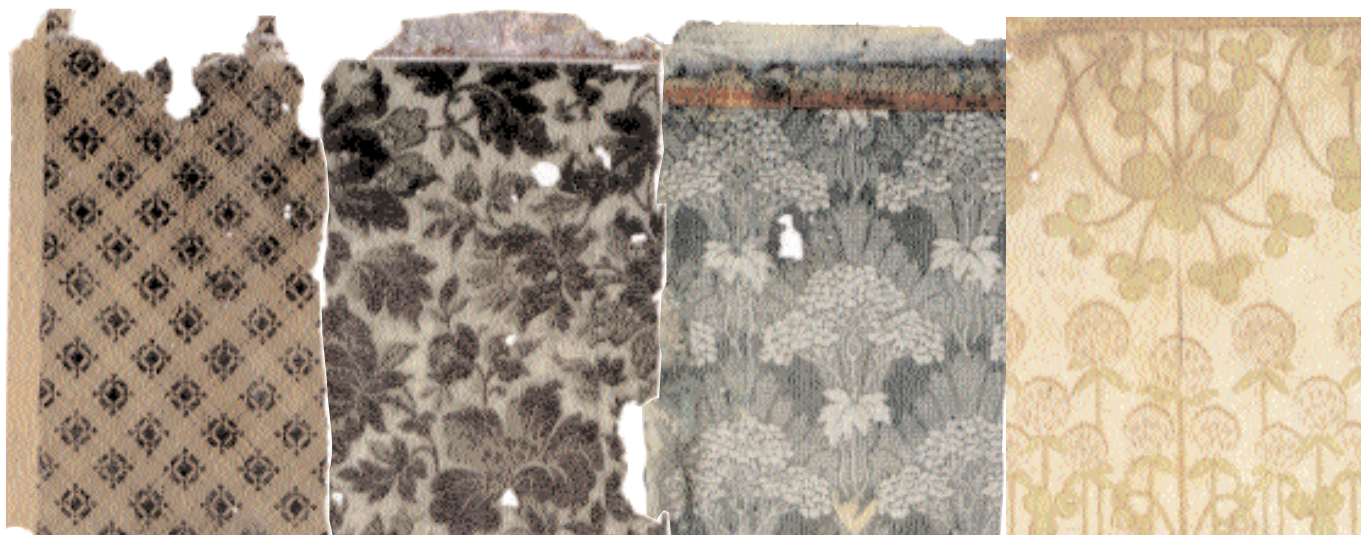

Ljust mellanblått storförigt damastmönster mot ljusbrun botten. Handtryckt tapet från 1850–60-talet.

Tälrandigt mönster i blått, grått och vinrött mot vit botten. Tapeten är sannolikt gjord med randmaskin ca 1860.

Småfigurig tapet med klarblå diagonalställda kvadrater på ofärgat papper som med tiden blivit brunt, ca 1860–70-tal.

Blått prick- och strecktryck med blommor i medaljonger på ofärgat papper som blivit brunt, 1870-tal.

Brunt tryck med små snedställda rutor på brunt genomfärgat papper, 1870-tal.

Storblommig tapet med raster av små prickar tryckt på genomfärgat grågrönt papper, 1880-tal.

Jugendtapet från ca 1905 med symmetriskt stiliserat bladmönster på genomfärgat gulgrönt papper.

Jugendtapet med stiliserade klöverplantor i ljusgrönt och rosa med bruna konturer, ca 1900–05.

tyvärr inte lyckats tolka; tillverkarstämpel är den sannolikt inte för de brukar vara som ett lacksigill. Egentligen är det egendomligt att inte några fler spår av tapeter från det sena 1700-talet påträffades.

Handtryck

Den tapet som kommer närmast i kronologin är en handtryckt bård på grovt lumppapper med rödbrun fond och palmettliknande motiv i gult och orange, som ska ge intryck av förgyllning. Den har suttit tillsammans med en enfärgad varmrosa limfärgsmålade tapet i ett rum en trappa upp och är från tiden omkring 1820. En sådan väggbehandling är typisk för ett borgerligt inredningssätt.

Husets enligt min mening märkligaste tapet kommer närmast i tidsföljden, ett handtryck på tunt papper, som är den understa tapeten i bottenvåningens nordligaste rum – rummet med de tjugo lagren – och där den återfunnits på alla väggar. Jag vill datera den till omkring 1840. På en gråvit botten slingrar sig tunna stammar med små parställda blad i två gröna färger och med små röda blommor. I slingornas bukter bildas medaljonger i vars mitt en bukett med större blommor och flikiga blad placerats. Det har inte gått att fastställa om den är tryckt på ark eller på rullpapper; det senare var relativt nytt vid denna tid. Tapeten är starkt smutsad av rök men det är lätt att föreställa sig hur vacker den varit i rummet och det skulle varit roligt om

man hade gjort ett nytryck. Sannolikt sattes den upp samtidigt med kakelugnen som är från samma tid. Denna tapet har också påträffats på Bäverns gränd 2 i Uppsala, där den dokumenterades av Nordiska museet inför husets rivning 1935.

Från 1800-talets mitt finns några handtryckta tapeter med så kallat damastmönster, relativt storfiguriga växtmönster tryckta i en färg mot en avvikande botten. (Damast är en vävteknik som används t.ex. för att monstra helvita bordsdukar. Vid 1800-talets mitt och senare var tvåfärgad damast i ylle eller siden en vanlig möbelklädsel.) Vid denna tid trycktes ännu tapeter för hand i Sverige och de var tämligen dyra, oätkomliga för arbetare och fattiga hantverkare. Dessa tapeter tyder på ett fortsatt borgerligt boende.

Flera exempel finns på tältrandningar men endast en tapet är gjord med hjälp av randmaskin, som underlättade handtrycket under 1800-talet. Tekniken bestod i att man hade ett kärl i tapetens bredd fäst över tryckbordet. Kärlet var indelat i fack med tunna hål som släppte ut färg medan tapetpapperet drogs utmed bordet så hela våden randades. I ett rum i bottenvåningen, under bröstningen på väggen mot gatan, fanns ett sådant prov. För att ha någon verkan bör en sådan tapet ha suttit på rummets alla väggar.

Tapeter för alla

Det blev en formlig explosion av tapeter på 1870-talet, den tid när trämassan

utvecklats att bli papper i långa banor och när maskinell tryckning med flera färger samtidigt blivit möjlig. Nu utvecklades också kommunikationerna med stambanornas utbyggnad, vilket naturligtvis underlättade spridningen av alla slags industrivaror. Tapeterna blev billiga och inte längre något endast för de besuttna. 1870-talets tapeter är tryckta på ett tunt papper som nu är mycket skört, mönstren har ofta nyrenässanskaraktär, där finns grafisk skärpa med tydliga konturer, tunna linjer och pricklinjer. Den vanligaste färgen är klarblått på en ganska ljus botten som på grund av dagsljuset ofta mörknat mot brunt. Sådana blåmönstrade tapeter fanns i Bellmanshuset med till exempel medaljonger, snedställda rutor och med ränder med blommor emellan i åtta olika mönster. Också liknande mönster i svart tryck på en ofärgad botten, som nu blivit brun, förekommer flera gånger.

Påfallande många tapeter är tryckta på brunt papper, där papperets färg antingen bildar mönstrets fond eller lyser fram i mönsterformerna. Sådana tapeter kallades naturelltapeter och var marknadens billigaste. Träpapperet kom i bruk i början på 1870-talet, trämassan var brun, den kunde blekas eller färgas in, vanligen i grönt eller grått, ibland i rött eller blått. Sannolikt färgade man in den också i brunt för att få en hållbar färg. Att bleka papper var dyrbart – att trycka med en färg på ofärgat brunt papper var det billigaste, därpå att trycka med en färg på ge-

Japaninspirerad tapet med stiliserade blommor och våglinjer tryckt på brunt papper, sent 1920-tal.

nomfärgat papper. Många sådana tapeter finns i Bellmanshuset, men också sådana som är tryckta med två eller flera färger. Från 1870-talet och decennierna framöver finns många enkla tapeter, som kan ha passerat de boendes sociala status.

Tapeterna har hittills varit ganska ljusa men in på 1880-talet mörknar

väggarna. Ett storskaligt tätt mönster mot en mörkgrön botten med bruna blommor i papperets färg, förhöjda med detaljer i svart, lämnade nog inte mycket ljus kvar i det låga rummet. Även om fonden ibland är tryckt med vitt blir intrycket mörkt på grund av mönstrets täthet. Mönstertypen levde länge kvar och finns i tapetfabrikernas kataloger kring sekelskiftet 1900.

Rastertryck var ett sista övertryck sedan tapetens mönster med samtliga färger var färdigt. Det kunde bestå av tunna streck, prickmönster, ruttmönster, tunna små sexhörningar eller liknande som täcker hela ytan, både mönsterfigurer och fond. Därmed livades ytan som också blev mer tålig mot fläckar. Med ett tunt ruttraster kunde ytan få textil karaktär, rentav likna lövverket på en gobeläng. Många olika rastertryck finns bland de dokumenterade tapeterna.

I ett rum i den södra låga längan har alla väggarna varit klädda med en grön jugendtapet från omkring 1905. Det är ett tryck på genomfärgat gulgrönt papper med symmetriska, nästan ornamentala buketter i vitt och grönt, och

ytan mellan buketterna har livats med ett litet ruttmönster i vitt. Man kan känna beundran för hur man med en eller två färger kunde skapa variation, täthet, gleshet eller djup.

Också i ett rum en trappa upp i huvudbyggnaden hittades under andra lager en ovanlig jugendtapet. Dess mönster består av stiliserade klöverplantor, en större och en mindre planta växelvis. Vid denna tid efterlystes svensk flora och fauna i arkitektur och dekorativ konst i stället för akantusblad, klassisk rekvisita och fantasiblommor.

Samma rum hade en välbevarad Japaninspirerad tapet från sent 1920-tal som senaste ytskikt. Det var en naturligtapet med brun botten (papperets färg), ett ytmönster av tunna krusade linjer i rött, blått och vitt i olika riktningar, horisontalt, vertikalt och diagonalt. Därmed bildas olika fält. Mellan dessa finns stiliserade blommor i samma färger. Ett rum med en sådan tapet är i dag en sällsynhet. Nu fick den lämna plats för en målad tapet på väv från 1700-talet som restaurerades. ■

*Elisabet Stavenow-Hidemark;
Docent i konsthistoria, tidigare r:e
intendent vid Nordiska museet*

Under nyare tiders ytskikt kunde husets tapethistoria rullas upp i lager på lager ända in till de stänkmålade brädväggarna med sina målade bröstningar.